

Περιβάλλον και «πράσινος καπιταλισμός»

Γιάννης Μηλιός και Πέτρος Ψαρρέας¹

1. Η συζήτηση για την «πράσινη ανάπτυξη»

Κατά την πρόσφατη σύνοδο των Ευρωπαϊών ηγετών (Δεκέμβριος 2008) προβλήθηκε η «στρατηγική» της «πράσινης ανάπτυξης», ως «εργαλείο» διεξόδου, όχι μόνο από την περιβαλλοντική υποβάθμιση, αλλά και από την οικονομική κρίση. Τη «στρατηγική» αυτή έσπευσαν να υιοθετήσουν τα περισσότερα κόμματα εξουσίας στην ΕΕ.

Εντούτοις, τίθεται το ερώτημα εάν πρόκειται για «πράσινες» πολιτικές ή για πολιτικές που συγκροτούνται επί αρχών οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από μια ριζική αναδιάταξη των σχέσεων οικονομίας και φυσικού περιβάλλοντος. Γνώμη μας είναι πως όσα σήμερα συζητούνται στην Ευρώπη αφορούν σε μια νέα δέσμη ρυθμίσεων οι οποίες επιχειρούν να προστατεύσουν τις διαδικασίες κεφαλαιακής συσσώρευσης από τη μεταβολή των όρων επί των οποίων εδράζονται, σε συνθήκες οικολογικής (και οικονομικής) κρίσης, ώστε το σύστημα να καταστεί βιώσιμο. Δηλαδή, οι βασικές σχέσεις που αφορούν στην ίδια την κεφαλαιοκρατική παραγωγή και στις συνέπειές της, εν προκειμένω στην οικόσφαιρα, δεν τίθενται σε αμφισβήτηση, αλλά με την εργαλειακή χρήση της τεχνολογίας και στο πλαίσιο της νεοκλασικής θεωρίας [«περιβαλλοντική οικονομία»] επιχειρείται ένας «εξορθολογισμός» της παραγωγής στις νέες συνθήκες, με την εσωτερίκευση και «αποτίμηση» κρίσιμων ποσοτήτων και ποιοτήτων του φυσικού περιβάλλοντος. Φυσικά η διεργασία αυτή απαιτεί ελέγχους, περιορισμούς, δικαιώματα κλπ. και μάλιστα σε πλανητικό επίπεδο, αφού σήμερα η οικολογική κρίση με προεξάρχουσα παράμετρο την κλιματική αλλαγή και τη μεταβολή των συνεπειών οποιασδήποτε επιβάρυνσης από το μέρος στο όλον και από το ποσοτικό στο ποιοτικό, καταδεικνύει το αδιάσπαστο της ενότητας του περιβάλλοντος και άρα την ανάγκη για διεθνείς συμβάσεις, πρωτόκολλα κλπ.

Συνεπώς, αναμένονται ανακατατάξεις μεταξύ κεφαλαίων τα οποία τοποθετούνται σε διαφορετικές σφαίρες παραγωγής, υπόκεινται σε ειδικούς χωρικούς περιορισμούς, έχουν εξασφαλίσει ειδικά προνόμια ως προς τη διευρυμένη αναπαραγωγή τους, παρουσιάζουν διαφορετική τεχνική σύνθεση κλπ. Ως συνάρτηση των παραπάνω παρατηρούμε τις ποικίλες θέσεις των διαφόρων κυβερνήσεων, αφού αυτές εκφράζουν τα συμφέροντα των εγχωρίων κεφαλαίων τους, με αποτέλεσμα να διατυπώνονται διχογνωμίες ακόμα και εντός ΕΕ.

2. Νεοφιλελευθερισμός και «οικολογία»

Με την κυριαρχία του νεοφιλελευθερισμού, ζωτικοί όροι της αναπαραγωγής των εργαζόμενων τάξεων που μέχρι πρότινος δεν υπάγονταν στο κεφάλαιο, ελεύθερα αγαθά και στοιχεία που αφορούν στην ποιότητα περιβάλλοντος, ενσωματώνονται-εσωτερικεύονται στην καπιταλιστική οικονομία, ακολουθώντας τους νόμους κίνησης και διευρυμένης αναπαραγωγής του κεφαλαίου, με την προσφορά τους μέσω της αγοράς. Ως αποτέλεσμα, συμπίεζεται περαιτέρω το εισόδημα των εργαζομένων.

Παράλληλα, και επειδή η παραγωγή στον καπιταλισμό έχει ως κριτήριο το ποσοστό κέρδους, ενώ ταυτόχρονα αναζητούνται μέτρα για το περιβάλλον τα οποία θα διασφαλίζουν την αναπαραγωγή του συστήματος, απαιτείται εκείνη η ενεργός

¹ Τομέας Ανθρωπιστικών Επιστημών Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου.

ζήτηση που θα αντισταθμίσει τους όποιους περιορισμούς, με ζητούμενο τη μετακύλιση του κόστους σε προϊόντα μαζικής κατανάλωσης που παρουσιάζουν αυξημένες ανελαστικότητες ζήτησης, ώστε τελικά τα κόστη από τη σημερινή οικολογική κρίση να πληρώνονται και πάλι στους εργαζόμενους/ες. Οι καμπάνιες που έχουν γίνει στη Δύση και ιδιαίτερα στις πιο αναπτυγμένες (σε όρους ΑΕΠ) χώρες της ΕΕ, προάγοντας κατά βάση ατομικές λύσεις μέσω της αγοράς, έχουν εξασφαλίσει ένα μέρος της ενεργού ζήτησης που απαιτείται ώστε να στηριχθεί η κερδοφορία των εν λόγω ρυθμίσεων, ενώ παράλληλα έχουν εξασφαλίσει σημαντικό προβάδισμα σε σχέση με άλλες χώρες, μέσω επενδύσεων στις «φιλοπεριβαλλοντικές τεχνολογίες», οι οποίες επιδοτήθηκαν ισχυρά από τα κράτη.

Αυτό σήμερα σε συνθήκες κρίσης από τη μια εντείνεται, αφού κάθε δυνητική σφαίρα κερδοφορίας πρέπει να αξιοποιηθεί, αλλά από την άλλη παρουσιάζεται και η αντεπιδρώσα διάσταση της κατακόρυφης πτώσης των τιμών των ορυκτών καυσίμων. Έτσι, παρατηρήσαμε στο Πόζναν την ΕΕ να εφευρίσκει τρόπους περιορισμού των ρύπων της μέσω επενδύσεων σε τρίτες χώρες, ώστε να αντισταθμιστούν οι παραγόμενοι ρύποι της με αυτούς που θα «περιοριστούν» στις αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ. Ινδία). Αυτά όλα δείχνουν και πάλι ότι το ζητούμενο είναι «business as usual» και στο «φόντο» προβάλλει το επίπεδο περιβαλλοντικής προστασίας, που όμως δεν πρέπει να θίγει την κερδοφορία, άρα θέτει σε δεύτερη μοίρα τις ανάγκες των κατοίκων του πλανήτη και των ισορροπιών της οικόσφαιρας.

3. Ο φαύλος κύκλος συνεχίζεται

Το πρόβλημα σε σχέση με την «πράσινη» ή «βιώσιμη» ανάπτυξη, ή τον πράσινο καπιταλισμό δεν αφορά στον επιθετικό προσδιορισμό, ο οποίος χρησιμοποιείται για να εξωραΐσει αυτό που βρίσκεται στον πυρήνα, αλλά στη μονοδιάστατη και υποχρεωτική ουσία που λαμβάνει η ανάπτυξη στον καπιταλισμό, δηλαδή την παραγωγή για τη συσσώρευση κεφαλαίου και το κέρδος.

Ένα μυωπικό σύστημα το οποίο με πρώτιστο κριτήριο την «οικονομική αποτελεσματικότητα» λαμβάνει αποφάσεις με «εργαλεία» όπως το επιτόκιο προεξόφλησης, ο χρόνος επανάκτησης κεφαλαίου, κλπ., ενσωματώνοντας πλήρως τις προαναφερθείσες αρχές και στους τομείς του περιβάλλοντος, αδυνατεί να ενσωματώσει τις χρονικές κλίμακες που ρυθμίζουν τις βιογεωχημικές διεργασίες της φύσης. Όταν η κοινωνία ταυτίζεται με το μηχανιστικό άθροισμα ατόμων (: «επιχειρηματιών και καταναλωτών»), τότε ζητήματα όπως αυτά της διαγενεακής ισότητας και της διασφάλισης των ζωτικών όρων για τη διαβίωση των επόμενων γενεών και των ισορροπιών του πλανήτη παραμένουν κενό γράμμα, αφού η παραγωγή θα προσαρμόζεται στους κύκλους περιστροφής του κεφαλαίου.

Ταυτόχρονα το αδιέξοδο όλων το εφαρμοζόμενων μέτρων, από τα βιοκαύσιμα, τα οποία επιτείνουν την επισιτιστική κρίση για να τροφοδοτηθούν τα SUV, μέχρι τα χρηματιστήρια ρύπων (ενώ οι χρηματοπιστωτικές αγορές καταρρέουν), μέσω των οποίων τα ισχυρά κεφάλαια αποκτούν τη δυνατότητα να επεκτείνουν τη ρύπανση που παράγουν «μεταθέτοντάς» τη σε όλο τον πλανήτη (εμπορία δικαιωμάτων ρύπων), κάνουν εμφανές το απόλυτο αδιέξοδο αυτών των «λύσεων».

Το αστικό κράτος ως εκφραστής και εγγυητής των κυρίαρχων καπιταλιστικών σχέσεων και της ιδεολογίας η οποία τις συνοδεύει, δεν μπορεί σε καμιά περίπτωση να διαφύγει των προαναφερθεισών αντιφάσεων. Αυτό που απαιτείται για την ανάσχεση των συνεπειών της οικολογικής κρίσης είναι ένας ριζικός μετασχηματισμός, ως αποτέλεσμα βαθιών ρήξεων σε πολιτικό, κοινωνικό και

οικονομικό επίπεδο, ενάντια στο «φетиχισμό» του εμπορεύματος και του κεφαλαίου και στα νεοφιλελεύθερα κριτήρια. Αυτό που απαιτείται είναι η στροφή σε μια «οικονομία των αναγκών», στις αξίες χρήσης, όπου η παραγωγή, σε όλα τα στάδιά της (από την επένδυση, έως το τελικό προϊόν), θα διενεργείται με κοινωνικό και εργατικό έλεγχο, με συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών, προσανατολισμένη στην κάλυψη των αναγκών και στην αποκατάσταση της οικολογικής ισορροπίας σε πλανητικό επίπεδο. Οι λύσεις, επομένως, που επιτάσσουν τόσο οι ανάγκες των εκμεταλλεομένων, όσο και η οριστική διέξοδος από τις πολλαπλές κρίσεις (οικονομική, οικολογική) εν μέσω των οποίων βρισκόμαστε σήμερα, δεν μπορεί να αναζητηθούν στο πλαίσιο της παρούσας κοινωνικής οργάνωσης.